

SINTAGMA „REDACTARE ACADEMICĂ” – UN CAZ DE IRONIE A ISTORIEI CULTURALE

Cristinel Munteanu¹

Expresia *redactare academică* reprezintă o traducere (adaptată) a sintagmei englezești *academic writing* ‘scriere academică’, ce denumește, de regulă, un curs despre exigențele elaborării unei lucrări științifice. Compunând astfel de manuale, unii preferă un titlu ca acesta: *Cum se face* (sau *Cum se scrie*) *o lucrare științifică* (sau *un text științific*), după modelul unei celebre cărți de profil, *Come si fa una tesi di laurea* („Cum se face o teză de licență”), publicată în 1977 de savantul italian (și profesorul universitar, totodată) Umberto Eco. Desigur, modelul este mai vechi și, în acest sens, îl putem aminti măcar pe Lucian din Samosata (din secolul al II-lea d.Hr.), autor grec, ce a întocmit, printre altele, lucrarea *Pos dei historian syngraphein* („Cum trebuie scrisă istoria”).

Dar ce vrea să însemne determinantul *academică* în formula „redactare academică”? Pentru cei care cunosc originea termenului *academie* și mai au, pe deasupra, și un fel de conștiință (sau „conștientă”) lingvistică istorică, o alăturare de tipul *redactare academică* poate părea un oximoron (adică o asociere de termeni care, în mod normal, sunt incompatibili; de exemplu: *cântec mut*, *durere voluptuoasă* etc.).

Într-adevăr, există adesea o evoluție ciudată a semnificației unor cuvinte, un fel de istorie oarecum „ironică” a acestora (vezi Munteanu, 2018, pp. 325-329). De pildă, câți mai știu astăzi că *școală* (< lat. *schola*, provenind din v.gr. *skhole*) însemna la origine (adică în greaca veche) ‘timp liber, răgaz’? Pentru elevii din prezent, cuvântul *școală* evocă realități opuse timpului liber... La fel, multora le va părea un lucru de mirare aflând că verbul românesc *a învăța* vine din latinescul *invitiare*, care semnifica... ‘a se deprinde cu un viciu’ (de vreme ce acesta din urmă s-a format în latină de la *vitiu* ‘viciu, defect’). Ceva din sensul străvechi se mai conservă, bunăoară, în zicala noastră *Orice învăț își are și dezvățul*. Se mai pot da multe alte exemple, dar, ca să rămânem în domeniul educației, să mai menționăm un singur caz: *a pedepsi* (pe care l-am împrumutat din neogreacă). Ei bine, pare straniu actualmente pentru un vorbitor de limba română ca acest verb, *a pedepsi*, să aibă legătură cu v.gr. *paideia* ‘educație, cultură’ (înrudit cu v.gr. *paidos* ‘copil’), de unde a fost alcătuit și neologismul *pedagogie*. Dar, dacă ne gândim că pe la noi, într-o epocă (mai mult sau mai puțin) îndepărtată, educația se făcea folosindu-se ca auxiliar și... bățul, atunci nu mai suntem surprinși atât de tare (mai ales dacă am citit și *Domnul Vucea* de Barbu Delavrancea, care pornea de la un prototip real).

Însă ce ar putea fi bizar, retrospectiv privind, în cazul așezării lui *academic* pe lângă *redactare*? Ca să înțelegem, trebuie să oferim ceva mai multe lămuriri. După cum se știe,

¹ Conferențiar universitar doctor.

termenul *academie* își are sorgintea antică în *Akademia* lui Platon, numită așa fiindcă școala de filosofie a marelui gânditor grec își desfășura activitatea în fosta grădină a lui Akademos (un legendar erou grec, căruia i-ar fi aparținut cândva terenul respectiv). În conștiința tuturor celor care au fie și noțiuni elementare de filosofie (ce aparțin deja „culturii generale”) Akademia este asociată cu Platon. Dar Platon disprețuia scrisul (după cum rezultă din dialogul său *Phaidros* și din *Scrisoarea a VII-a*), singurul folos pe care îl putea avea acesta fiind acela de a ne ajuta să ne reamintim anumite lucruri (el îi atribuia, așadar, un simplu rol mnemotehnic). În opinia sa, scrisul fixa idei sau informații care nu aveau un caracter definitiv. Or, așa ceva era inadmisibil în viziunea sa.

Pentru o deplină clarificare, cred că merită să insistăm puțin asupra paragrafelor în care Platon aduce în discuție aceste probleme. Bunăoară, în dialogul *Phaidros* este relatată următoarea „întâmplare” mitologică. Se spune că în Egipt zeul Theuth (pe seama căruia erau puse descoperirea numerelor, a geometriei, a astronomiei etc.) a mers la regele Thamus, pentru a-i prezenta, printre altele, și literele: „Privește, rege, știința aceasta îi va face pe egipteni mai înțelepți și mai cu ținare de minte; găsit a fost leacul uitării și, deopotrivă, al neștiinței.” (*Phaidros*, 274e; vezi Platon, 1983). Regele îi răspunde lui Theuth astfel: „Tu, acum, ca părinte al literelor, și de dragul lor, le-ai pus în seamă tocmai contrariul a ceea ce pot face ele. Căci scrisul va aduce cu sine uitarea în sufletele celor care-l vor deprinde, lenevindule ținerea de minte; punându-și credința în scris, oamenii își vor aminti din afară, cu ajutorul unor icoane străine, și nu dinăuntru, prin caznă proprie. Leacul pe care tu l-ai găsit nu e făcut să învârtoșeze ținerea de minte, ci doar readucerea aminte.” (*Phaidros*, 275a).

Într-o scrisoare amplă (considerată autentică), Platon face o sinteză a concepției sale filosofice. Printre altele, se referă și la chestiunea scrisului, convins fiind că acesta fixează ceea ce nu poate fi fixat: „Iată de ce niciun om rațional nu va îndrăzni vreodată să-și exprime propriile gânduri într-un chip fix, imuabil, așa cum este cazul atunci când le așterni în scris, prin caractere grafice.” (*Scrisoarea a VII-a*, 343a; vezi Platon, 1997).

Cu toate acestea, chiar opera sa (mai mult decât în cazul altor autori ai Antichității) ne-a parvenit, se pare, în întregime tocmai datorită conservării prin scriere. Totuși, se vede imediat importanța pe care Platon o acorda oralității fie și numai din faptul că opera sa (păstrată) este formată preponderent din „dialoguri”, adică din niște lungi conversații purtate, pe anumite teme, de personajele sale, dintre care se detașează, desigur, magistrul său, Socrate (care nu a lăsat urmașilor niciun rând scris, preferând transmiterea prin viu grai a învățăturilor sale).

De altminteri, memoria bună și oratoria erau foarte apreciate în vechea Eladă. Așa se face că în acest spațiu s-a ivit și s-a dezvoltat retorica, adică acea „știință” (*techne retorike*) având ca obiect alcătuirea discursului bun, eficient, convingător. Ulterior, romanii vor duce mai departe această „artă” (*ars bene dicendi* [„arta de a vorbi bine”], după cum o defineau ei concis). Este adevărat că și discursurile marilor oratori (ca Demostene sau Eschine), înainte de a fi rostite cu diverse prilejuri (îndeosebi în cadrul proceselor judiciare), erau mai întâi „redactate” de așa-numiții *logografi*, însă ceea ce conta era expunerea liberă a argumentelor, într-o organizare logică, riguroasă.

Într-o carte foarte interesantă, *Scriere și oralitate în cultura antică*, filologul clasicist Andrei Cornea a dovedit că în lumea veche Occidentul pune accentul pe oralitate (urmând

„principiul organicității”), în timp ce Orientul acorda mai multă atenție scrisului (respectând „principiul listei”). Așa se face că evreii, de pildă, aveau obiceiul să noteze în permanență toate informațiile. Moise (care recunoștea că nu avea meșteșugul vorbelor) înfățișează poporului său *Decalogul* („Cele Zece Porunci” de care aflase sub inspirație divină) în formă scrisă, pe niște tăblițe. Iosif, ajuns în Egipt, îi salvează pe egipteni de la o foamete cruntă, fiindcă (dincolo de informațiile obținute în urma interpretării unui vis, care anunța o secetă de șapte ani) este un foarte bun contabil. Chiar Vechiul Testament cuprinde o istorie și o trecere în revistă foarte precisă a triburilor/neamurilor evreiești (vezi Cornea, 1988, pp. 11-29). Până și tipurile de scriere (inventarele de semne grafice) par să susțină această distincție între principiul organicității și principiul listei și, implicit, deosebirea dintre cele două lumi. Hieroglifile egiptene, ideogramele chinezești și caracterele cuneiforme ale babilonienilor vădesc preocuparea doar pentru notarea informațiilor, și nu și a pronunției din limbile popoarelor respective. Alfabetul grecesc, unul fonetic de data aceasta, evidențiază, în schimb, grija pentru redarea pronunției cât mai exacte din limba grecească a acelor timpuri, o dovadă suplimentară (după părerea lui Andrei Cornea) pentru confirmarea importanței pe care grecii o acordau oralității.

Se înțelege acum de ce asocierea unui adjectiv ca *academic* (evocându-l pe Platon) cu un substantiv ca *redactare* ori *scriere* ar fi părut inadecvată pentru cei din vechime. Pentru noi, însă, *academie* și *academic* au căpătat alte accepții. Noi, cei moderni, legăm acești termeni de Academia Franceză (înființată în 1635), care și-a asumat ca rol, încă de la început, normarea și perfecționarea limbii franceze. Un scop similar și-a propus la constituire Academia Română (luând ființă, după modelul francez, în 1866; inițial, sub numele Societatea Literară Română, apoi, din 1867, cu denumirea Societatea Academică Română; abia din 1879 se va numi Academia Română). Activitatea acestora viza, după caz, limba franceză sau limba română, dar era vorba de limba franceză sau de cea română *literară*, adică de acea formă îngrijită, unitară și normată a limbilor istorice respective, formă desăvârșită preponderent prin scris (prin strădania scriitorilor, îndeosebi). Cu vremea, întrucât mediul academic se constituia în jurul savanților, al oamenilor de știință, adjectivul *academic* a ajuns să semnifice, pur și simplu, ‘științific’.

Bibliografie selectivă

- Cornea, Andrei (1988). *Scriere și oralitate în cultura antică*. București: Editura Cartea Românească.
- Munteanu, Cristinel (2018). *Despre conștiința lingvistică*, în Valentina Cojocaru et alii (editori). *Variație în română și în limbile romanice. Actele celui de-al XVII-lea Colocviu Internațional al Departamentului de Lingvistică (București, 24-25 noiembrie 2017)*. București: Editura Universității din București, pp. 325-329.
- Platon (1983). *Opere*, IV, Ediție îngrijită de Petru Creția. București: Editura Științifică și Enciclopedică.
- Platon (1997). *Scrisori*, traducere din greaca veche, cuvânt înainte și note de Adelina Piatkowski. București: Editura Humanitas.